

**МОЛИЯВИЙ ИНЖИНИРИНГ КОНЦЕПЦИЯСИ АСОСИДА ИННОВАЦИОН БАНК
МАҲСУЛОТЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ АМАЛИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ****Ш.Ш.Саипназаров***Ўзбекистон Республикаси Банк-молия академияси таянч докторанти*

Аннотация: Ушбу мақолада бугунги кунда инновацион ғояларга, илмий тадқиқот ва ишланмаларга тармоқлар бўйича сарфланаётган харажатлар миқдори ва даромади таҳлиллари кўриб чиқилади. Бундан ташқари молиявий инжиниринг концепцияси асосида яратилаётган банк маҳсулотлари ва улардан республикамиз банк амалиётида қўллаш амалиёти таҳлил этилган.

Таянч сўзлар: инновация, молиявий инжиниринг, банк, банк маҳсулоти, рақамли технология, инновацион ғоя.

Аннотация: В данной статье рассматривается анализ затрат и доходов отраслевых расходов на инновационные идеи, исследования и разработки сегодня. Кроме того, анализируются банковские продукты, основанные на концепции финансового инжиниринга и их применения в банковской практике страны.

Ключевые слова: инновации, финансовый инжиниринг, банковское дело, банковские продукты, цифровые технологии, инновационные идеи.

Annotation: This article considers the cost and revenue analysis of industry spending on innovation ideas, research and development today. In addition, the analysis of banking products based on the concept of financial engineering and their application in the banking practice of the country is analyzed.

Keywords: innovation, financial engineering, banking, banking products, digital technology, innovative ideas, research.

Кириш

Мамлакатимиз иқтисодиётини барқарор ўсишини таъминлаш учун уни таркибий қайта қуриш, ишлаб чиқариш корхоналарини модернизация қилиш ва замонавий технологиялар билан таъминлаш зарур. Ушбу масалаларни ижобий ҳал қилишда тижорат банклари инвестиция институти сифатида муҳим роль ўйнайди, бу уларнинг молиявий ҳолати барқарор бўлишини тақоза этади. Бу борада Ўзбекистон Республикасининг Президенти шундай таъкидлаганлар: Иқтисодиётни ривожлантиришда пухта ва барқарор банк-молия тизими улкан аҳамиятга эга. Юртимизда фонд бозори, фонд биржасини янада ривожлантириш учун қимматли қоғозлар бозорини мувофиқлаштириш ва ривожлантириш маркази ишини тубдан қайта ташкил этиш лозим.

Айни вақтда, тижорат банклари қимматли қоғозлар билан эмиссион фаолиятининг салмоғи юқори ўринда тутсада, лекин молия бозорининг бўғини фонд бозоридаги инвестицион жараёнлардаги иштироки деярли сезилмаяпти. Чунончи, тижорат банкларининг молиявий барқарорлигига оид талабларнинг ортиб бориши, улар ўртасида рақобатнинг кучайиши, хизмат тарифларининг пасайиши банк даромадларининг ўзгаришига сабаб бўлади.

Ушбу вазифаларни ечиш мақсадида банк тизимимизда турли тадбирлар амалга оширилиб келинмоқда. Ушбу тадбирлар натижасида Ўзбекистон банклари барқарор

Ш.Ш.Саипназаров
МОЛИЯВИЙ ИНЖИНИРИНГ КОНЦЕПЦИЯСИ АСОСИДА ИННОВАЦИОН БАНК
МАҲСУЛОТЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ АМАЛИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

ривожланиш тенденциясига эга ва капиталининг етарлилик даражаси халқаро стандартлар билан белгиланган меъёрдан 3 баробар кўп бўлишини таъминламоқда. Аммо юқоридаги ютуқлар билан бирга ҳамма томонидан қабул қилинган халқаро нормалар, стандартлар ва баҳолаш кўрсаткичларига мувофиқ банк фаолиятини ташкил этишнинг янада юқорироқ даражасига чиқишни таъминлаш учун бугунги глобализация жараёнларида банк фаолиятида молиявий инжинирингнинг маҳсулотларидан фойдаланиш ва уни қўллашда методологиясини такомиллаштириш жуда муҳим ҳисобланади.

Илғор хорижий мамлакатлар банк тизимида молиявий инжинирингнинг маҳсулотларидан кенг қўлланилиши улар хизмат сифатини оширишга ва хизматлар даражасини ривожлантиришга муҳим ҳисса қўшмоқда. Шунинг учун халқаро банк тизимида яратилган ва қўлланилиб келаётган молиявий инжиниринг методологиясини такомиллаштириш орқали, уларнинг турли маҳсулотларидан амалиётда кенг фойдаланиш заруратини келтириб чиқармоқда. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон банкларида юқоридаги операциялар ёки маҳсулотлар молиявий инновациялар сифатида босқичма-босқич жорий қилинишига қарамасдан, уларда банк-молия инжинирингининг жаҳон амалиёти имкониятларидан амалиётда етарлича фойдаланмаяпти. Бундай ҳолат эса тижорат банкларимизда банк-молия инжиниринги илмий-методологик асосларининг тўлиқ шакллантирилмаганлиги, натижада жаҳон банк инжиниринги методологиясини Ўзбекистон учун мақбул шарт-шароитларда қўллашни такомиллаштириш масаласи ўзининг самарали ечимига муҳтож эканлигидан далолат беради.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Иқтисодий адабиётларда молия инжиниринги хусусида турли йўналишлар ва хилма-хил мунозарали илмий-назарий қарашлар мавжуд бўлиб, уларнинг асосийлари қуйидагилар.

Молиявий инжиниринг–бу янги молиявий маҳсулотлар ва хизматларни яратиш асосида, молиявий институтлар орқали макро ва макроиқтисодий ҳолатларни ўзгариши ва мижозларни молиявий талабларини ўрганиш орқали пул ресурслари, риск, ликвидли даромад ва ахборотларни қайта тақсимлашга тушунилади (Суетин А.А., 2007).

З.А. Воробьевнинг фикрича: ...молиявий инжиниринг – инвестор ва эмитентларнинг талаблари асосида янги турли шаклдаги облигация ва бошқа молиявий воситаларни яратиш жараёни бўлиб, уларнинг ликвидлиги ва даромадига таъсир қиладиган молиявий ва бошқа рискларнинг даражасини пасайтириш бўйича махсус стратегия ишлаб чиқишга тушунилади (Воробьев З.А., 2012).

Молиявий инжиниринг атамасини қўллаш дастлаб, 1997 йилда Нобель мукофоти лауреатлари М.Шоулз ва Ф.Блэклар ишларида ёритилди. Уларнинг фикрича: ...молиявий инжиниринг молиявий деривативлар орқали амалга оширилган. Уларнинг тадқиқотлари опцион бозорида молиявий инжинирингни қўллаш имкониятларига қаратилади (Black F., Sholes M., 1973).

Ривожланаётган давлатлар бозорида молиявий рискларнинг юқорилиги, инвестицияларга талабнинг юқорилиги ва молия бозоридаги муаммоларнинг мавжудлиги, молиявий инжинирингдан қимматли қоғозлар бозорини доим назорат унинг инвестиция салоҳиятини оширишни ва бозорда янги молиявий маҳсулотларни киритишни таъминлаш зарур бўлади (Cuthertson K., Nitzsche D., 2001). Молиявий инжиниринг – шундай муҳим молиявий восита-ки ундан компания қарзларини қоплашда, унинг капиталини оширишда ва ишлаб чиқаришни ривожлантиришда қўллаш мумкин. Nigma Интернет сайтида молиявий инжинирингга, янги молиявий маҳсулотни яратишда мавжуд

Ш.Ш.Саипназаров
МОЛИЯВИЙ ИНЖИНИРИНГ КОНЦЕПЦИЯСИ АСОСИДА ИННОВАЦИОН БАНК
МАҲСУЛОТЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ АМАЛИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

молиявий воситаларни бирлаштириш ва ажратиш деб таъриф бериллади. Айрим олимлар, Боди, Кейн, Маркуслар молиявий инжинирингни 2 та муҳим тушунчага бўлишадилар:

- қимматли қоғозларни ўраш (bundling);
- қимматли қоғозларни очиш (unbundling);

Дж.Финнерти учун молия инжиниринги ўзига лойиҳалаштириш, инновацион молиявий восита ва жараёнларни ишлаб чиқиш ва амалиётга қўллашни бириктиради. Бундан ташқари йўналишидаги муаммоларни ҳал этишда янги ижодий ёндашув орқали амалга оширилади (Finnerty J.D., 1988).

Молиявий инжиниринг амалиётида жуда кўп соҳаларни қамраб олади. Жумладан, акционерлик компания молияси, савдо, қисқа ва узоқ муддатли пул оқимларини бошқаришни, рискларни бошқариш ва корпоратив молиянинг энг муҳим элементи, бу қимматли қоғозлар ва ҳосилавий (дериватив) инструментлари савдоси ҳисобланади. Ҳозирги кунда молиявий инжиниринг қисқа ва узоқ муддатли инвестицияларни бошқаришда муҳим роль уйнамоқда. Яна бир муҳим элементи молиявий рискларни бошқариш масалалари билан шуғулланмоқда. Шунинг учун кўп адабиётлар “молиявий инжиниринг” ва “молиявий риск” ўртасида фарқ йўқлигини, бу икки тушунча битта нарсани англатишини айтиб ўтадилар. Шунинг учун 80 йилларда “молиявий инжиниринг” асосида Лондон банклари томонидан рискларни бошқариш бўлимлари яратилади. Айнан, молиявий рискни бошқариш асосида янги “молиявий инжиниринг” тушунчаси юзага келди ва фан оламида “молиявий инжиниринг”ни аниқлашда турлича қарашлар шакллана бошлади. Айримлар молия соҳасида юзага келадиган муаммоларни жуда қийин математик тенгламалар, яъни квантлар (quant jocks) билан ечишни таклиф этишса, иккинчи тоифа олимлари юзага келган ҳолатдан ижобий фойдаланиш асосида уни даромад олишга интилиш деб ҳисоблайдилар.

Молиявий инжиниринг энг кўп қўлланишини савдо соҳаси стратегиясида, йирик молиявий операцияларни амалга ошираётган инвестицион институтлар ва тижорат банкларида кузатиш мумкин. Молиявий инжиниринг маҳсулотлари асосан йирик тижорат банклари ва инвестицион банкларда яратилишига қарамасдан, ушбу соҳа мутахассисларига корпорация томонидан ҳам уларга талаб ошиб бормоқда.

Маълумки ҳар бир кредит ташкилотининг менеджерлари тайёр алгоритмлар асосида ташкилотни актив ва пассивларини бошқаради. Бошқарув жараёнида ташкилотнинг фақат ички фаолиятинигина эмас балки, ташқи фаолиятини ҳам инобатга олиш зарур бўлади. Ҳозирги кунда кредит ташкилотлари молиявий сиёсатини юргизишда молия инжиниринг тўлиқ шакллантирилмаган. Илмий адабиётларда ҳам молия инжиниринги тушунчаси таърифида ғализлик ёки ноаниқликлар учрайди. Илмий адабиётларда ҳам деярли ўрганилмаган. Айрим олимларнинг ушбу тадқиқот бўйича ўз қарашлари мавжуд бўлиб, улардаги фикрларни қуйидагича шарҳлаш мумкин. В.А.Черновнинг фикрича, ... “молиявий инжиниринг” тушунчаси – бу рискларни комплекс бошқаришни ўргатади. Бу молия фанининг махсус бўлими бўлиб, унда рискларни бошқариш усуллари ўрганилади (Чернов В.А., 2003). Демак, В.Чернов молиявий махсус инструментлар орқали рискларни бошқариш усулини молия инжиниринги ўрганади деб ҳисоблайди. Худди шундай фикрни ёки қарашларни Б.М.Рапорто ва А.И.Субченко ишларида ҳам учратиш мумкин. Уларнинг фикрича “молиявий инжиниринг – бу молияни бошқариш ва молиявий рискларни минималлаштириш тизимини ишлаб чиқишдир” (Рапорто Б.М., Субченко А.И., 2001).

Дж. Финнерти ўз илмий тадқиқотларида “молиявий инжиниринг – ўзида лойиҳаларни, инновацион молиявий инструментларни ва жараёнларни ишлаб чиқиш ҳамда татбиқ этишни, молия йўналишидаги муаммоларни ечимини топишда янги ёндашувларни излаб топишини акс эттиради”-деб ёзади (Маршалл Дж.Ф. Бансал В.К,

Ш.Ш.Саипназаров
МОЛИЯВИЙ ИНЖИНИРИНГ КОНЦЕПЦИЯСИ АСОСИДА ИННОВАЦИОН БАНК
МАҲСУЛОТЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ АМАЛИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

1998). Олимларнинг фикрини мухтасар қилганда, молия инжинирингида инновацион жараёнларни қўллаш, фақат рискларни бошқариш эмас, балки кредит ташкилотлари даромадини оширишга ва ишлаб чиқаришни ривожлантиришга ҳам хизмат қилиши келтирилади. И.А. Бланк “Молиявий менеджмент” луғатида ...молиявий инжиниринг – бу янги молиявий инструментларни яратишга қаратилган мақсадли йуналиш жараёни ёки молиявий операцияларни янги схемаларини ишлаб чиқишга қаратилган... деб таъриф бериб ўтади (Бланк И.А. 1998). Ушбу таъриф орқали молия инжиниринги ҳар қандай янги молиявий инструментларни қўллашга имкон беради деган хулоса келиб чиқади. Молия инжиниринги ҳақидаги таърифларни ўрганиш орқали В.В. Бочаров томонидан берилган умумлашган қуйидаги таърифни, ҳозирги молиявий глобаллашув жараёнига мосроқ келади деб таъкидлаш мумкин.

“Молиявий инжиниринг ташкилотларда молиявий фаолиятни бошқариш ҳамда янги технологик молиявий моделлар ва инструментлар яратишига ихтисослашган жараёнدير” (Бочаров В.В., 2004).

Олиб борилган айрим тадқиқотларда молия инжиниринги, амалдаги молия инструментларининг бирлашиши ва ажралиши сифатида баҳоланади. Ғарб иқтисодчилари Боди, Кейн ва Маркуслар: молиявий инжинирингни 2 та тушунча орқали таърифлашган: қимматли қоғозларни ўраш (bundling) ва қимматли қоғозларни тақсимлаш (unbundling). Молиявий инжиниринг – инноваторлар талаби асосида олдиндан дастурлаштирилган қимматли қоғозлар яратиш ва ишлаб чиқиш жараёни ҳисобланади.

Тадқиқот методологияси

Ўзбекистон банкларида молиявий инжиниринг операциялари ёки маҳсулотлари молиявий инновациялар сифатида босқичма-босқич жорий қилиниши асосида янги инновацион банк хизматларини қўллаш орқали фонд бозорида банклар иштирокини ривожлантириш.

Таҳлил ва натижалар

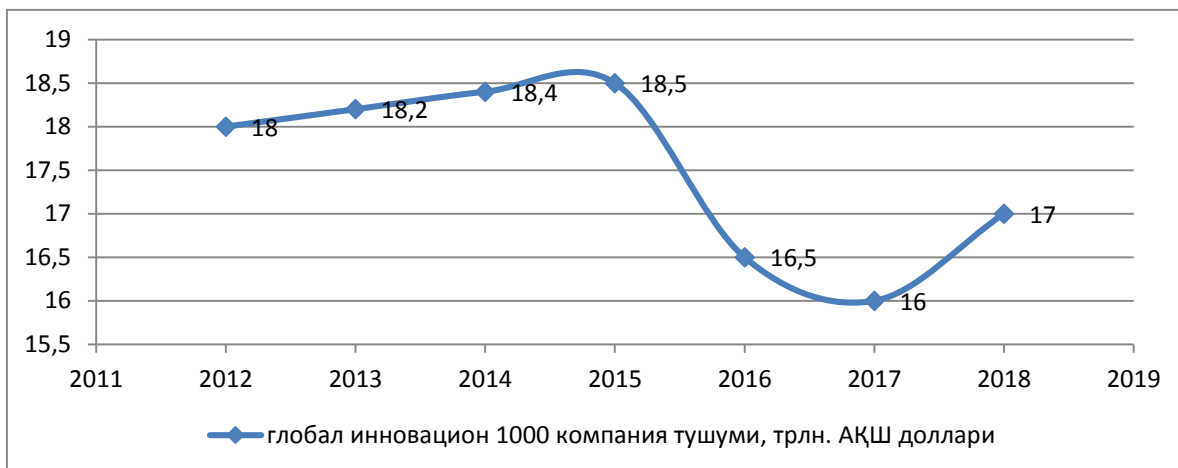
Бугунги кунда молиявий инжинирингнинг энг кўп маҳсулоти бу инновациялар ҳисобланади. Ҳар қандай соҳада янги инновацион ғояларни киритилиши унинг ривожланиши учун муҳим манба ҳисобланади. Ҳозирги кунда инновацион ғояларни яратиш учун сарфланадиган ҳаражатлар кўлами ортиб бормоқда. Жумладан, 2010 йилдан 2015 йилга ўзгариши 54% дан 59% гача ўзгарган. 2020 йилга бориб ушбу кўрсаткич 63% га чиқиши прогноз қилинмоқда¹.

Яратилган инновацион ғоялардан келиб тушган тушумлар миқдори 2016 йилга нисбатан 2017 йилга 2,5% га камайган бўлса, 2018 йилда ўсиш суръати 2017 йилга нисбатан 11,4% ни ташкил этган. 2018 йилда тақдим этилган инновацион ғоялардан келиб тушган тушум ошганини кузатиш мумкин.

---

¹ <https://www.pwc.com/ee/et/publications/pub/2018-Global-Innovation-1000-Fact-Pack.pdf>

Ш.Ш.Саипназаров
МОЛИЯВИЙ ИНЖИНИРИНГ КОНЦЕПЦИЯСИ АСОСИДА ИННОВАЦИОН БАНК
МАҲСУЛОТЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ АМАЛИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

1-расм. 1000 та глобал инновацион компанияларни янги ғоялардан олган даромади (тушуми) миқдори, трлн. АҚШ доллари²

Кетган харажатлари бўйича таҳлил қиладиган бўлсак, 2017 йилга нисбатан 2018 йилда ўзгариш 11,4% ни ташкил этган. Бундан кўриш мумкинки 1000 та энг йирик компаниялар инновацион ғояларни қўллаб-қувватлаш мақсадида йилдан-йилга харажатларини ошириб бормоқда.

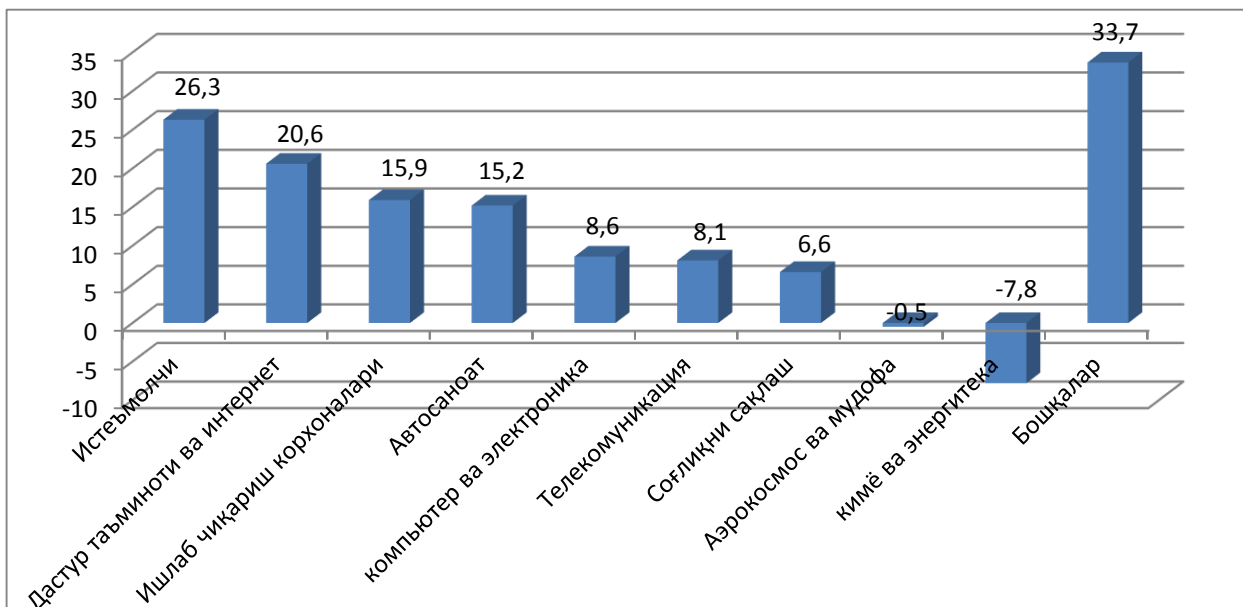
2-расм. 1000 та глобал инновацион компанияларни янги ғояларни яратишга сарфлаган харажатлари миқдори, млрд. АҚШ доллари³

² <https://www.strategyand.pwc.com/gx/en/innovation1000/2018-global-innovation-1000-fact-pack.pdf>

³ <https://www.strategyand.pwc.com/gx/en/innovation1000/2018-global-innovation-1000-fact-pack.pdf>

Ш.Ш.Саипназаров
МОЛИЯВИЙ ИНЖИНИРИНГ КОНЦЕПЦИЯСИ АСОСИДА ИННОВАЦИОН БАНК
МАҲСУЛОТЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ АМАЛИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Агар қилинган харжатларни тармоқлар бўйича таҳлил қиладиган бўлсак, бунда энг кўп сарфланадиган харажат Consumer (истемолчилар) бўлиб, 2017 йилга нисбатан 26,3% га ошган. Кейинги ўринларда Software and Internet (дастур таъминоти ва интернет) – 20,6%, Industrials (ишлаб чиқариш корхона ва ташкилотлари)-15,9% ни ташкил этган.

3-расм. Тармоқлар бўйича янги инновацион ғояларга сарфланган харажатларни 2017 йилга нисбатан 2018 йилга ўзгариши, фоизда⁴

Кетган харажатларни йиллар бўйича таҳлил қиладиган бўлсак, бугунги кунда соғлиқни сақлаш соҳасига сарфланаётган харажатлар миқдори прогноз кўрсаткичлари бўйича 2019-2020 йилларга бориб, мос арвишда 177, 178 млрд. АҚШ долларини ташкил этади.

1-жадвал.

Тармоқлар бўйича инновацион ғоя ва илмий тадқиқотларга сарфланаётган харажатлар миқдори, млрд. АҚШ доллари⁵

№	Тармоқлар	Йиллар						
		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1.	Соғлиқни сақлаш	115	119	120	140	155	177	178
2.	Компьютер ва электроника	142	148	163	162	174	175	176
3.	Дастур таъминоти ва интернет	37	75	75	86	121	141	151
4.	Автосаноат	105	109	105	109	125	130	136
5.	Ишлаб чиқариш корхона ва ташкилотлари	69	75	73	71	83	86	90

⁴ Муаллиф томонидан интернет маълумотлари асосида тайёрланди

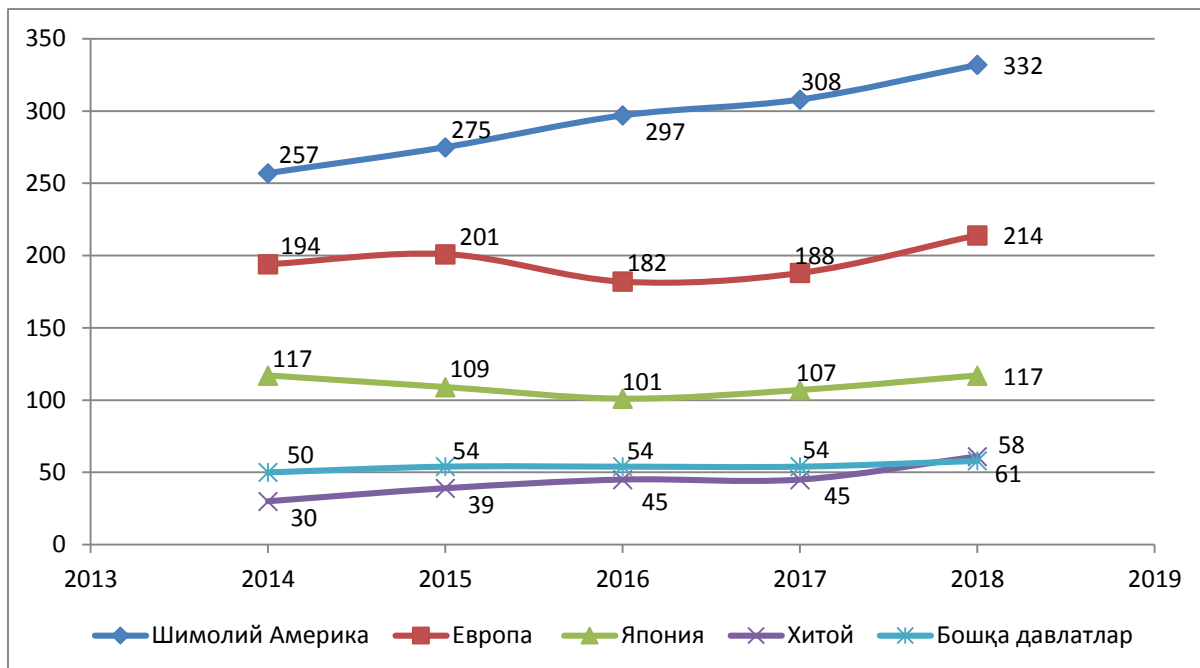
⁵ <https://www.strategyand.pwc.com/gx/en/innovation1000/2018-global-innovation-1000-fact-pack.pdf>

Ш.Ш.Саипназаров
МОЛИЯВИЙ ИНЖИНИРИНГ КОНЦЕПЦИЯСИ АСОСИДА ИННОВАЦИОН БАНК
МАҲСУЛОТЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ АМАЛИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Юқори ўсишни дастур таъминоти ва интернет тармоғида ҳам кузатиш мумкин. Экспертлар прогнозига кўра айнан ушбу тармоқда ҳам яратилаётган инновацион ғояларга кейинги йилларда жуда кўп маблағ сарфланмоқда.

Давлатлар бўйича таҳлил қиладиган бўлсак, илмий ишланма ва тадқиқотларга сарфланадиган харажатлар бўйича энг йирик ўсиш Шимолий Америка давлатларига тўғри келади. 2017 йилга нисбатан 2018 йилга ўсиш 7,8% га ўсиб, 308 млрд. АҚШ долларидан 332 млрд. АҚШ долларига ошган.

4-расм. Регионлар бўйича илмий ишланма ва тадқиқотларга сарфланган харажатлар миқдори, млрд. АҚШ доллари⁶

Европа давлатларида ўсиш 2017 йилга нисбатан 2018 йилга 14%, Япония давлатида 9,3%, Хитой давлатида 34,4% ва бошқа давлатларда ўсиш 8,6% га тенг бўлган. Мақоламиз мавзусидан келиб чиқиб таҳлил қиладиган бўлсак, яратилаётган инновацион ғояларнинг банк соҳасидаги улуши 25% га ҳам етмайди. Шунинг учун бу соҳани ривожлантириш бўйича қилинаётган ишлар кўлами бўйича бошқа соҳаларга нисбатан кам ҳисобланади. Айнан яратилаётган тадқиқотларни банк тизимидаги соҳаси бу шубҳасиз дастурий таъминот ва интернет ташкил этади. 2018 йилда банк соҳасига яратилган энг янги ғоя ва маҳсулотларнинг 10 таси шу соҳа билан боғланган. Жумладан, Туркия давлатининг DenizBank 2018 йил якунига кўра “Энг янги маҳсулот ёки хизмат” бўйича “Тўлдирилган қишлоқ хўжалик банки” ғояси учун тақдирланган. Ушбу хизматнинг қулайлиги банк томонидан фермерларга барча қулайликлар яратиш орқали масофадан туриб барча операция ва хизматларни вақт йўқотмасдан рақамли мобель алоқалари орқали амалга ошириш имконини беради. Польша давлатининг Idea Bank томонидан тақдим этилган “Idea Hub Express” хизмати ёки маҳсулоти. Бу хизматни амалга ошириш учун банк ходимлари махсус вагонларни банкнинг барча ишлаш тизими билан безатадилар. Ушбу вагонга чиққанлар барчаси банкнинг инновацион ғояларига иштирок этиш орқали ўзларини фикрини бериб қолмасдан балки, бизнес учун шароит яратиш ёки очиш имкониятларига эга бўладилар. Бу ерда ҳам барча амалга ошириладиган лойиҳалар

⁶ Муаллиф томонидан интернет маълумотлари асосида тайёрланди.

Ш.Ш.Саипназаров
МОЛИЯВИЙ ИНЖИНИРИНГ КОНЦЕПЦИЯСИ АСОСИДА ИННОВАЦИОН БАНК
МАҲСУЛОТЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ АМАЛИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

интернет, дастурий таъминот орқали банк операцияларига масофадан боғланиш орқали амалга оширилган.

Худди шундай хизматлардан Россия давлатининг энг йирик банки Сбербанк томонидан таклиф этилган “Советы” ва “Sberbank Online” келтириб ўтиш мумкин. Маслаҳатлар рақамли ёрдамчилар Siri томонидан, молиявий хизматлар Mint дастурий таъминотлар орқали етказилган. Бельгия давлатининг KBC Bank (Бельгия) банки томонидан таклиф этилган «My car», хизмати блокчейн технологияси орқали масофадан вақтдан унумли фойдаланиш орқали амалга ошириш таклиф этилган. Польша давлатининг mBank (Польша) банки томонидан «mPower Business Starter» хизмати таклиф этилиб, бунда давлат, банк ва бухгалтерлик хизматлари бирлаштирилиб, янги бизнес-мижозлар учун 10 кунда амалга ошириладиган ишларни 10 минутда амалга ошириш имкониятини яратади. Италия давлатининг Intesa Sanpaolo (Италия) банки томонидан Netflix компанияси билан ҳамкорликда ходимларни рақамли портал орқали ўқитиш тизими асосида малакасини ошириш ёки доимий равишда билимини ошириб бориш таклиф этилган. Буюк Британиянинг Barclaycard банки томонидан «Grab + Go» хизмати чунтак кассаси бўлиб, харидор сотиб оладиган маҳсулотини сканер қилиб сотувчига жунатади. Харидор маҳсулотни олиб магизиндан узун навбатда пул тулаш учун навбатга турмасдан чиқиб кетаверади.

Сингапур давлатининг DBS Bank (Сингапур) банки мини-серию DBS Sparks мижозларнинг ҳозирги тарихини кўрсатиб берувчи мини-сервис хизмати. Бунда ҳам маркетинг фаолияти рақамли маҳсулотлардан фойдаланиш орқали амалга оширилади.

Германия давлатининг N26 (Германия) банки томонидан тақдим этилган Challenger инновацион маҳсулоти. Испания давлатининг BBVA (Испания) API-платформа BBVA API Market маҳсулотлари. BBVA API Market маҳсулоти орқали банк мижозларига янги банк хизматларини кўрсатиш ва қўшимча қулайликлар яратишда муҳим ўрин эгаллайди. API-интерфейс хизмати тўловларни текшириш ва башқаришда ҳамда бошқа кўплаб қулайликлар яратишда муҳим рол уйнайди. Accenture Distribution and Marketing Services директори Пьер Карло Гера ҳозирги ўзгаришларни яратилаётган инновацион ғояларни банк соҳасида қўллаш бўйича ўз фикрини билдириб ўтади: “...банклар томонидан рақамли технологиялар асосида яратилаётган ёки тақдим этилаётган инновацияларнинг барчаси банк мижозларига қулайликлар яратишга – банкларга бозорда ўз улушига эга бўлишга-даромадини ошириш асосида мижозлар ишончини оқлашга ҳамда харажатларни камайтиришга хизмат қилади. Ҳозирги кунда рақобатнинг ошиб бориши рақамли технологиялар асосида бозорга кириб бориш, мижозлар ишончини оқлаш қийин кечмоқда. Шунинг учун инновация чегара билмас муҳим тушунчадир” деб таъкидлайди⁷.

Юқоридаги таҳлиллардан хулоса қилиш мумкинки молиявий инжиниринг маҳсулотлари асосида банк тизимини рвиожлантириш муҳим омиллардан саналади. Республикамиз банк тизимимизда ҳам кейинги йилларда шундай маҳсулотлардан фойдаланиш тизими кенг қўлланила бошлади. Жумладан, республикамиз йирик банкларидан бири “Ўзсаноатқурилишбанк” да қўлланилаётган янги технологиялар билан танишиб чиқамиз. Банкда корпоратив сайт ва «UzPSB Mobile» иловаси тўлиқ қайта ишлаб чиқилди. Жисмоний шахслар учун янги он-лайн конверсия, микроқарз каби хизматлари жорий қилинди. ИАБТ дастурий мажмуида мижозларга ҳисобварақларни узлуксиз бошқариш имконини берувчи «24/7» иш тартиби жорий қилиниши асосий янгиликлардан бири бўлди. Мазкур жиҳат Банкнинг ва ўз навбатида мижозларнинг кучли рақобатбардош устунлиги бўлиб хизмат қилади. “Банк мижоз”, “SMS-банкнинг” ва

⁷ <https://thefinancialbrand.com/68377/best-innovations-retail-banking-digital-trends/2/>

Ш.Ш.Саипназаров
МОЛИЯВИЙ ИНЖИНИРИНГ КОНЦЕПЦИЯСИ АСОСИДА ИННОВАЦИОН БАНК
МАҲСУЛОТЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ АМАЛИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

“Интернет-банкнинг” хизматларидан фойдаланувчилар сони ортиб бормоқда. 2019 йилнинг 1 январь ҳолатига юридик шахслар учун “Интернетбанкнинг” дастурий мажмуасининг web-шаклидан фойдаланувчилар сони 7741 тани, mobile-шаклидан фойдаланувчилар сони 3735 тани ташкил қилди. “Мобил банкнинг” дастуридан 55 626 та, “Интернет банкнинг” тизимидан 66 924 та жисмоний шахслар фойдаланмоқда. “SMS-банкнинг” хизматларидан 6766 та юридик ва 83 179 та жисмоний шахслар фойдаланмоқда, масофадан бошқариш тизимидан фойдаланувчиларнинг умумий сони 223 971 тани ташкил қилди. Банк томонидан хизматлар сифатига бўлган талабнинг тобора ўсиб бораётганлигидан келиб чиқиб, мижозларга чакана хизматларнинг тезкор ва сифатли тақдим этилишини таъминловчи замонавий инновацион ғоялар, ишланмалар ва технологияларни қўллаган ҳолда пластик карталарни чиқариш ҳамда хизмат кўрсатиш бўйича ўз IT-инфратузилмасини модернизация қилиш бошланган⁸.

Худди шундай ҳолатларни бошқа банкларда ҳам кузатиш мумкин. Умуман олганда ҳали республикамиз тижорат банкларида янги инновацион банк маҳсулотларини қўллаш, ёки ишлаб чиқариш бўйича етарлича ишлар амалга оширилгани йўқ. Шунинг учун биринчи навбатда жаҳонда яратилаётган янги банк маҳсулотларини қўллаш бўйича аниқ стратегияларни ишлаб чиқиш. Иккинчидан эса, ҳар бир банк рақобат бозорида устунлигини таъминлаш учун янги банк маҳсулотларини яратиш бўйича концепция ишлаб чиқиш. Учинчидан, банклар томонидан “янги ғоя - янги маҳсулот – янги хизмат” тизимини кенг жорий этиш.

Хулоса ва таклифлар

Олиб борилган таҳлиллар асосида республикамиз банк тизимида молиявий инжиниринг концепцияси асосида янги инновацион банк маҳсулотларини кенг жорий этиш бўйича қуйидаги хулосалар шакллантирилди:

- жаҳонда яратилаётган янги банк маҳсулотларини қўллаш бўйича аниқ стратегияларни ишлаб чиқиш;
- ҳар бир банк рақобат бозорида устунлигини таъминлаш учун янги банк маҳсулотларини яратиш бўйича концепция ишлаб чиқиш;
- банклар томонидан “янги ғоя - янги маҳсулот – янги хизмат” тизимини кенг жорий этиш;
- банклар фаолиятида яратилган қуйидаги янги инновацион банк маҳсулотларини жорий этиш мақсадга мувофиқ: “Тўлдирилган қишлоқ хўжалик банки”, «My car» хизмати блокчейн технологиясини, «Grab + Go» хизмати чўнтак кассаси хизматини.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

Black F., Sholes M. (1973). The pricing of options and corporate liabilities / the journal of political economy. –V81, №3. –p 637-654.

Cuthertson K., Nitzsche D. (2001). Financial Engineering. Derivatives and Risk management. – N.Y. John Wiley Sons, -P 40-45.

Finnerty J.D. (1988). Financial engineering in corporate finance: An overview, financial management. p 14-33, winter.

Бланк И.А. Словарь справочник финансового менеджера. –Киев. Ника-центр; Эльга, 1998. -549 с. 359 с.

Бочаров В.В. Финансовый инжиниринг. – СПб.: Питер, 2004. - 400с. с.9

⁸ <https://uzpsb.uz/uz/for-investors/moliyaviy-hisobotlar/>

Ш.Ш.Саипназаров
МОЛИЯВИЙ ИНЖИНИРИНГ КОНЦЕПЦИЯСИ АСОСИДА ИННОВАЦИОН БАНК
МАҲСУЛОТЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ АМАЛИЁТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Воробьев З.А. Финансовый инжиниринг на рынке корпоративных облигаций. Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Финансовая академия при Правительстве РФ.

Маршалл Дж.Ф. Бансал В.К. (1998). Финансовая инженерия. Полное руководство по финансовым нововведениям. Пер. с англ. –М.:Инфра-М , -784 с. стр 33.

Менеджмент и финансы от А до Я. Экономический словарь.

Рапорто Б.М., Субченко А.И. (2001). Инжиниринг и моделирование бизнеса. – М.: Тандем,. 347 стр.

Суетин А.А. (2007). Рынок производных финансовых инструментов // Бизнес и банки. – №7, с 45-49.

Чернов В.А. (2003). Финансовая политика предприятия: учебное пособие для ВУЗов (под ред. Проф. М.И.Баканова. –М.: Юнити-дана, 247 стр. С 231.